

novembra 1792 pôsobil ako farár v Grinave (niekdajšie Myslenice, dnes opäť Grinava, ale ako miestna časť Pezinka) a od 9. júla 1794 v Suchej nad Parnou, kde neskôr účinkoval ako vicearchidiakon smolenického dištriktu. Suchá nad Parnou bola posledným Albrechtovým pôsobiskom, kde 14. septembra 1829 zomrel.

Unínsky rodák Ján Albrecht patril medzi najdôvernejších a najlepších Fándlyho priateľov spomedzi národne orientovanej slovenskej inteligencie. Fándlyho mohol poznať buď už počas bratislavských teologických štúdií, alebo z Častej, rodiska Fándlyho, kde kaplánil v rokoch 1788 – 1792.

Básňou *Práterské porozumeňí* Fándly ubezpečil Albrechta o svojich úprimných priateľských citoch a zároveň mu chcel poďakovať za to, že mu ako dekan umožnil začiatkom roka 1807 odísť z Naháča na zaslužený odpočinok do Ompitála, kde mal podiel na rodičovskom dome, v ktorom potom prežil ešte štyri relatívne najpokojnejšie roky života. Rozhodnutiu Juraja Fándlyho odísť z Naháča predchádzala zápisnica z kanonickej vizitácie zo 17. novembra 1806, ktorú koncipoval Ján Albrecht, kde v súvislosti s Fándlyho podlomeným zdravím zdôrazňuje: „Farár vykonáva svoje povinnosti horlivo, ale jeho sily sú zlomené jednak starobou, jednak je sklamaný výsledkom svojej horlivosti a konečne preto, že farská budova mu skracuje život...“ Biedny stav naháčskej fary v trnavskom vikariáte dokumentoval dekan Albrecht aj vo svojich poznámkových záznamoch *Connotationes Vicearchidiaconi ab anno 1804*.

Ján Albrecht bol aj literárne činný, ale zachovali sa od neho iba dve rukopisné kázne zaznačené v bernolákovčine. Pravdepodobne sa zaoberal aj regionálnou históriou. V neskorších rokoch zápalisto získaval predplatiteľov Bernolákovho *Slowára* v smolenickom dištrikte. V tejto súvislosti korešpondoval so svojím niekdajším spolužiakom Jurajom Palkovičom, ostrihomským kanonikom, neskôr prepoštom Ostrihomskej kapituly, ktorému od roku 1816 z uvedených cirkevných hodnostných pozícií plynuli značné dôchodky. Tieto ako bernolákovský mecén zväčša používal na podporu slovenských literárnych a kultúrnych aktivít. Osobitnú zásluhu má na zredigovaní, úprave a doplnkoch Bernolákovho *Slowára*, ktorý vyšiel tlačou v šiestich veľkých zväzkoch v Budíne v rokoch 1825 – 1827 na 5 302 stránkach. Vydanie prvého dielu umožnila štedrosť kardinála Alexandra Rudnaya, ďalších päť zväzkov vyšlo nákladom Juraja Palkoviča, pričom nechcel ako nakladateľ zverejniť svoje meno a zakryl ho skromným anonymným názvom „istého slovenskej literatúry milovníka“.

V Uníne pôsobili aj ďalšie katolícke kňazské osobnosti, činnosť ktorých súvisí s bernolákovským obrodeneckým hnutím. Tu sa 30. marca 1769 narodil a tam aj 27. apríla 1849 zomrel Ján Pivonka, ktorý v dobe svojho členstva v Slovenskom učenom tovarištvu pôsobil ako kaplán v Pobeďime. V auguste 1809 zomrel v Uníne Pavol Polakovič, rodák z Borského Svätého Petra, ktorý bol ako člen Tovarišstva (1793 – 1796) v rokoch 1780 – 1809 unínskym farárom.

Takmer v tridsiatich dedinách a mestách Záhoria sa narodilo, pôsobilo alebo zomrelo viacej ako päťdesiat členov Slovenského učeného tovarišstva. Tak sa aj náš región aktívne zapojil do bernolákovského hnutia, ktoré má v našich novodobých národných dejinách prelomový buditelský význam.

Literatúra

Kolektív autorov: Encyklopédia slovenských spisovateľov. Bratislava, Obzor, 1984.

Pašteka, Július a kol.: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava, Lúč, 2000.

Radvány, Hadrián: Slovenské učené tovarišstvo – organizácia a členstvo. Trnava, Spolok sv. Vojtecha, 1992.

Vavrovič, Jozef: Svetlá minulosti. Trnava, Spolok sv. Vojtecha, 1994.

Zlatoš, Štefan: Ján Albrecht, suchovský farár. Duchovný pastier, r. 18, 1937, s. 273–275.

Ponorka na rieke Morave

Peter Brezina

Pred viac ako tridsiatimi rokmi som pri spisovaní spomienok starších Záhórákov stretol vdovu po bývalom živnostníkovi, účastníkovi občianskeho odboja v dobe 2. svetovej vojny, aktívnu členku Sokola, sedemdesiatročnú strážnickú rodáčku Helenu Masaříkovú. Spomínala na udalosti počas jej mladosti, na Skaličanov a medzi inými aj na Bohumila Manna a ním vyrobenú ponorku. Viackrát sme sa k tejto téme vrátili,

ale zostrojenie ponorky v Skalici sa mi zdalo predsa len trochu nepravdepodobné. Stručne sa však o nej zmienili aj ďalší pamätníci. Spomienky zostali ležať zabudnuté v mojom archíve. Až nedávno sa so mnou sprostredkovane cez riaditeľku Záhorského múzea v Skalici PhDr. Vieru Drahošovou skontaktoval potápač a záujemca o dejiny plavidiel, lodí a ponoriek Boris Gol z Pardubic. Tak som sa k problematike zabudnutej skalickej ponorky vrátil. Boris Gol mi poskytol informácie, o ktorých som nevedel a spojil som ich s informáciami od pani H. Masaříkovej a ďalších. Tak dostal doteraz nevyjasnený príbeh súvisiaci s Baťovým kanálom, Strážnicou, Rohatcom, riekou Moravou, Skalicom a v tomto meste žijúcimi protifašistickými bojovníkmi ucelenú podobu.

Skalickí živnostníci českej národnosti sa zapojili do pomoci prenasledovaným občanom v Protektoráte Čechy a Morava, ktorí cez Slovensko utekali pred ohrozením. Vytvorili v Ska-

lyplavená ponorka po povodni pri Rohatci, r. 1943

Ponorka na brehu Moravy, Skalica, Rohatec, r. 1943

lici prvú odbojovú skupinu a jej poprednými predstaviteľmi boli Bohumil Mann, Jozef Masařík, klobučník Antonín Štěrba, čalúnnik Jozef Holeček, členmi cukrár Emil Žabkovský, cukrár Anton Šablatura, kníhtlačiar Gustáv Teslík, kníhviazač a papiernik Václav Cemper,¹ zámočník Henrich (Jindřich) Jirkovský, drogist Boris Tomis a ďalší. So skupinou spolupracoval úradník berného (daňového) úradu Jaroslav Klemeš a žandári Ján Chaloupka, Ján Poživenec, Ján Prudík. Živnostníci sa schádzali vo vinohradníckej búde v *Kozinách*, kde sa zrodila myšlienka zostrojiť ponorku, ktorej hlavným poslaním malo byť prepravovanie utečencov z protektorátu. Bohumil Mann sa pustil do práce už koncom marca 1939. Bol debnárom, mal skúsenosti s výrobou sudov z dubového, lipového, bukového i agátového dreva. Teleso ponorky vyrobil z agátového dreva v svojej dielni na Suchom riadku, hoci mal už vtedy v prenájme pílu pri železničnej stanici, kde jeho pracovníci pripravili drevo. Tam však nemohol teleso ponorky vyrábať, lebo by nešla pozornosti. V dielni vypomáhali B. Mannovi J. Masařík, J. Holeček, A. Štěrba a 2 až 3 dôveryhodní robotníci z Mannovej píly, ktorí potom prepravili časti ponorky z mesta popri koryte Zlatníckeho potoka k Baťovmu kanálu, kde uskutočnili montáž ponorky. Motor vyhotovil Henrich Jirkovský² a niektoré kovové časti v dielni na výrobu vinohradníckych postrekovačov Jozefa Pokorného. Potom presunuli vyše 3,5 m dlhú a vyše 400 kg vážiacu ponorku do rieky Moravy na prvé skúšky. Neboli úspešné, pretože do ponorky vnikala voda a nechcela sa ponoriť. Skúšky vykonávali aj počas ďalších dní. Skalickí žandári začali v dobe dokončenia ponorky vyšetrovať Bohumila Manna pre podozrenie z rozširovania ilegálnej tlače, za osočovanie fotografa a člena Hlinkovej slovenskej ľudovej strany Františka Šimečka a za ilegálnu prepravu osôb z protektorátu. Počas vyšetrovania v kancelárii ním prenajatej píly sa mu podarilo utiecť a vrátiť k rodičom do Strážnice. Naďalej však ilegálne navštevoval Skalicu, nesprievádzkovanú ponorku a pomáhal prepravovať utečencov z Čiech a Moravy. Žil v Strážnici, pretože rozhodnutím Okresného úradu v Skalici č. 452/1939 „*bol potrestaný uzamknutím a potom postrkom dopravený za hranice Slovenska. Dôvod: 7. júna 1939 v nočných hodinách na Hlinkovom námestí (v Skalici – doplnil autor) z bremien a dosák lešenia, ktoré zobral (doniesol) zo stavby katolíckej fary, zostavil pred domom Šimečka päťcípú hviezdu a šibenicu. Taktiež tam a pred vchodom do kostola zostavil hviezdu z tehál*“.³ Na šibenicu zavesil vrece s nápisom: „*Takto, Šimečku, dopadneš!*“⁴ Bohumil Mann bol republikán, odporca prisluhovačov nemeckého režimu a veľmi zručný debnár, ktorý všetkým skalickým vinohradníkom dodával prvotriedne sudy. Práve preto sa nedal odradiť a pokračoval v odboji a chcel aj zrealizovať myšlienku prepravy utečencov pomocou ponorky. Dal ju previesť na lodi s uhlím po Baťovom kanáli ku Strážnici a tu pokračoval v jej vylepšovaní. Naďalej bol v kontakte so skalickou odbojovou skupinou živnostníkov a spoločne rozhodli o využívaní ponorky na prepravu dokladov a ilegálnej tlače. Prepravili ju späť ku Skalici a niekoľkokrát ju na uvedený účel využili, ale museli

Bohumil Mann ako 32-ročný, stavitel' ponorky, r. 1938; Jozef Masařík, iniciátor vyhotovenia ponorky, r. 1950

dokumenty ukladať do nádob a baliť do fólií. Preto prepravili ponorku po druhý raz ku Strážnici za účelom jej opätovného vylepšenia. Stráženie hraníc medzi Slovenským štátom a Protektorátom Čechy a Morava sa sprísňovalo a podmienky pre protifašistický odboj zhoršovali. Bohumila Manna (nar. 21. 9. 1906 v Znojme) v Strážnici v roku 1941 zatkli, prepravili do Kounicových kolejí v Brne, kde ho po vyšetrovaní a mučení 13. 6. 1942 popravili. Nie je známe, či pri vyšetrovaní vyšli najavo aj zábery s ponorkou, ale môžeme usudzovať, že nie, pretože sankcie kvôli nej medzi členmi odbojovej skupiny skalických živnostníkov nenásledovali. Medzi skalickými živnostníkmi zavládol po Mannovom zatknutí strach a obavy. Pod zámkou rybačky sa Jozef Masařík s ďalšími vypravil ku Strážnici, kde ponorku potopili a ukotvili na dno.⁵ Existenciu ponorky sa podarilo utajiť. V Skalici zatkli v súvislosti s ilegálnou činnosťou Bohumila Manna Jána Chaloupku a Jaroslava Klemeša st. Ponorka sa pri ich vyšetrovaní nespomenula. Obidvaja položili svoj život za slobodu. Žandár Ján Chaloupka zahynul v roku 1943 v koncentračnom tábore a Jaroslava Klemeša popravili v roku 1943 v pankráckej väznici v Prahe. Smrť odbojárov zastrašila skalických živnostníkov a skupina sa v rokoch 1941 – 42 rozpadla. Potom sa už len niektorí z nich v rámci iných skupín zapájali do odboja. Strach prežívali opäť v roku 1943, keď po povodni vyplavilo ponorku na breh neďaleko železničného mosta na trati Rohatec - Sudoměřice nad Moravou v lokalite *Opleta* pri obci Rohatec. Nasledovalo vyšetrovanie českej polície i gestapa, ale bolo bezvýsledné. Ponorka priťahovala veľa zvedavcov a prezrel si ju, vtedy ako malý chlapec, aj terajší kronikár obce Rohatec Zdeněk Bíza a ďalší, ktorí po mnohých rokoch napísali svoje svedectvá. V opise medzi nimi prišlo k drobných nezdochádzam, napríklad o veľkosti vstupného otvoru. Ešte viacej dohadov sa objavilo o pôvode a účele ponorky. Mala byť vysielačou stanicou, špiónážnym plavidlom alebo prepravným plavidlom zostrelých anglických letcov, ako to uvádza článok *Neznámý predmet nalezenej u Moravy byl možná unikátní válečnou ponorkou* v novinách *Slovácko*. Mohla byť, pokiaľ by jej skalickí otcovia ovládali znalosti výroby ponorky, ktorá musí mať vyrovnávacie pretlakové nádrže, stabilizačné kormidlá, vodotesnosť atď. Skúšky s ponorkou neboli úspešné. Bohumil Mann a

Anton Šablatura (vpravo) tiež finančne prispel na stavbu ponorky; na fotografii s manželkou pred cukrárňou, Skalica 1924

skalickí odbojáři sa museli unikátnej a úžasnej myšlienky využitia ponorky pre prepravu utečencov z Čiech pod vodou vzdať. Aby sa ponorila a mohli ju využiť na prepravu dokumentov, ilegálnej tlače a majetku utečencov, umiestnili na jej spodnú časť lanami jeden z betónových blokov, ktoré zostali pri rieke po nedávno dokončenej regulácii. Domnievam sa, že ponorku ťahali po dne lanom, lebo motor pri zaplavaní vnútra asi využívať nemohli. Zdokonaľovanie ponorky nemohlo pokračovať, lebo staviteľ Bohumil Manna popravili a v záujme všetkých pomocníkov bolo jej existenciu utajiť. Rieka Morava však tajomstvo neudržala a v roku 1943 ju vyniesla na breh. Ukázala dielo, ktoré sa zrodilo v Skalici s humánnym poslaním zachraňovať ľudské životy. Aj

keď sa pre konštrukčné nedokonalosti jej poslanie nenaplnilo, je dokladom ľudského umu a snahy napomôcť protifašistickému odboju na slovensko-moravskom pomedzí. Po ponorke nezostalo pamiatky, lebo ju miestni občania rozobrali na palivové drevo a kovové časti skončili v zberných surovinách. Zostalo len zopár fotografií a jej príbeh, ktorý doplnil dejiny Baťovho kanála a protifašistického odboja v Skalici.

Záverom zostala nezodpovedaná otázka, ako je možné, že sa na príbeh takmer zabudlo? Čiastočne na ňu odpovedala pani Helena Masaříková. Časť ľudí, ktorí stáli pri zrode ponorky, fyzicky zlikvidovali (Mann, Chaloupka, Klemeš), žandárov a financov zo Skalice premiestnili po roku 1945 na iné pozície (vedeli o ponorke a podporovali jej realizáciu mlčaním), viacerí účastníci odboja, spojení rôznym spôsobom s ponorkou, skoro po vojne zomreli. J. Masařík v roku 1953, A. Štěrba dostal v súvislosti so znárodnením mozgovú príhodu a zomrel v roku 1961, G. Teslík v roku 1956, A. Šablátúra v roku 1957, E. Žabkovský v roku 1961. K zabudnutiu významne prispelo zlikvidovanie ponorky po vyplavení v roku 1943 a neúspech projektu ako celku. Predovšetkým však skutočnosť, že až od roku 1968 sa spomínali a uznávali len zásluhy komunistického odboja. Vyzdvihovať zásluhy občianskeho odboja bolo pre jednotlivcov spoločensky nebezpečné a v prípade živnostníkov ako účastníkov odboja ešte riskantnejšie. Udalosti súvisiace s ponorkou začal tak pomerne skoro prikrývať prach zabudnutia.

Poznámky

¹ Živnostníci Šablátúra, Žabkovský, Teslík a Cemper najvýraznejšie finančne prispeli na materiál na stavbu ponorky. Spomienky Václava Cempere. Skalica, r. 1984 a 1986; spomienky Libuše Dušekovej, Bratislava, r. 1986, archív autora.

² Spomienka Františky Štefánie Votrubovej, rod. Jirkovskej (nar. 1922 v Skalici), Holíč, r. 2012, archív autora.

³ Cit. podľa Výmeru OÚ Skalica č. 7327/1939, datovaného 22. júna 1939, negatív výmeru sa nachádza vo fonde negatívov Záhorskeho múzea v Skalici č. 1391.

⁴ Spomienky Heleny Masaříkovej (nar. v roku 1910 v Strážnici) na B. Manna a vojnové udalosti v Skalici. Skalica 1980, archív autora.

⁵ Spomienky Heleny Masaříkovej (nar. v roku 1910 v Strážnici) na B. Manna a vojnové udalosti v Skalici. Skalica 1982, archív autora.

Pramene a literatúra

Archív MV SR, ŠABA, pobočka Skalica, fond obecných kroník, Kronika Skalice, 4. diel, časť Kronika odboja na str. 103-113.

Kartotéka a zoznamy členov ZO SZPB v Skalici z rokov 1945 - 1985, opisy v archíve autora.

Korešpondencia Borisa Ľola s autorom s prílohou dvoch článkov o ponorke z novin Slovácko, archív autora.

Kronika obce Rohatec, OÚ Rohatec.

Fotodokumenty prevzaté z uvedenej literatúry, prameňov a fototéky autora.

Bíza, Zdeněk: Poznámky k B. Mannovi, rukopis, 2 str., archív autora.

Melo, D.: K záhadé rohatecké ponorky, časopis Rohatecká obec, 2013, č. 1, str. 7.

Mlyn na Karloveskom potoku

Matúš Šrámek

Na neveľký potok s priezračnou a čistou vodou, plný rakov, rýb a pijavíc, ktorý kedysi pretekal Karlovou Vsou, si dnes spomína málokto. Pravdepodobne už len skôr narodení Karlovovešťania, pôvodní obyvatelia dnešnej IV. bratislavskej mestskej časti Karlova Ves. Spolu s Dunajom, okolitými vinohradmi a záhradami, neďalekým lesom bol spolutvorcom nezabudnuteľného koloritu Karlovej Vsi, pôvodne vinohradníckej dedinky. Voda v ňom bola čistá, pretože v jeho povodí nebolo znečisťovateľov a Karlovovešťania sa o jeho čistotu starali.

Najväčšiu radosť z jeho existencie mali hlavne karloveskí chlapi. Jeho brehy boli miestom, kde sa dali hrať rôzne dobrodružné hry, napríklad na indiánov, četníkov a zbojníkov, alebo neskôr i na fašistov a partizánov. Aby sa plytký potok dal využiť na kúpanie, často ho chlapi prehradzovali kamennými hrádzami. Oblúbenejšie ako kúpanie však bolo korytovanie - plavenie sa v obyčajných domácich drevených korytách, v ktorých karloveské mamy v tých časoch

Korytovanie sa na „zahrazdenom“ Karloveskom potoku. Fotografiu zapožičal Libor Ebringer

potoka zachytil vo svojej sugestívnej básničke *Sudičky* významný súčasný slovenský básnik Karlovovešťan Ján Buzássy: *Na konci Líščieho údolia, v lese, kde / za zákrutou bol kameňolom - / pod stráňou štyri žaby / dovedna staré dvetisíc rokov / držali stráž. V potoku, lebo Karlovou Vsou tiekol / potok, komentovali dejiny. Tam som k nim chodil / ako na fakultu - večerný, / diaľkový študent, ktorý nechcel byť / ničím, lebo nič nebolo hodné, / aby sa ním stal. Dnes sa už stalo všetko. Betónové / platne a potrubia skryli prúd a iba / šum spod zeme je stopou. V tom šume akoby som rozoznával kvarteto - / ale možno som to už len ja.*

Zo stredovekých darovacích listín uhorského kráľa Ladislava IV. Kumánskeho sa dozvedáme jeho prvé meno - Suchá Vydrica. Bol západnou hranicou zeme, ktorú kráľ v rokoch 1280 a 1288 daroval bratislavskému richtárovi Jakubovi za preukázané služby. Matej Bel ho vo svojom geografickom diele *Notitia Hungariae* nazval Devínskym potokom oddeľujúcim bratislavský chotár od devínskeho. Na starých mapách bol označovaný ako Karlsdorfer Bach, Karolyfalu patak, Karloveský potok a zriedkavo aj ako Čierny potok.

Na neďalekom súdežne tečúcom, ale oveľa mohutnejšom potoku Vydrice, už v stredoveku vybudovali viaceré vodné mlyny. Preto údolie, ktorým preteká, dostalo v polovici 15. storočia názov Mlynská dolina.

Úsilie skrotiť a využiť potenciálnu vodnú energiu neobišlo ani Suchú Vydricu. Na mape časti polí patriacich Bratislave z roku 1734 je okrem deviatich mlynov v Mlynskej doline vyobrazený mlyn v dolnej časti toku Sušej Vydrice neďaleko od jej ústia do Dunaja. V jeho blízkosti vybudovali koncom 19. storočia mestskú vodáreň, dnes Vodárenské múzeum.

Okrem vlastného mlyna je na vyobrazení zreteľný mlynský náhon, privádzajúci vodu na mlynské koleso, a vpravo vedľa hlavný tok potoka. Doba vzniku ani meno jeho budovateľa nie sú známe. Možno predpokladať, že ho postavili Pálfiovci, ktorí Devínske panstvo

právali bielizeň. Na brehu potoka boli aj skryté miesta, ktoré sa dali využiť na činnosti, o ktorých sa rodičia a dospelí nemali dozvedieť, napr. na prvé pokusy s fajčením cigariet tajne potiahnutých z otcovej tabatierky.

Potok, ktorý odvádzal vody z východných svahov masívu Devínskej Kobyly tisícročia, zmizol naveky. Ustúpil výstavbe nových panelákových sídlisk. Jeho vodu takmer až od prameňa na dnešných *Záluhách* pod lamačskou Kaplnkou sv. Rozálie zvedli do mestskej kanalizácie.

Krutý osud a smrť *Karloveského* potoka zachytil vo svojej sugestívnej básničke *Sudičky* významný súčasný

Rodina Antona Tótha vlastníaci mlyn koncom 19. stor. Fotografiu zapožičala Mária Levárska

